

İBRÂHİM BEY İMARETİ ve KÜMBETİ

İlû bezemelere sahip ahşap pencere karnadıyla Ortaçağ Türk mimarisi örnekleri arasında özel bir yere sahiptir. Yapı bugün cami olarak kullanılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Gaffar Totaysalgır, *Karaman (Larende)*, Konya 1944, s. 34-36; E. Diez v.dğr., *Karaman Devri Sanatı*, İstanbul 1950, s. 67-84; E. Diez - Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı*, İstanbul 1955, s. 97-98, 301; Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 405-452; Metin Sözen, *Anadolu Medreseleri*, İstanbul 1972, II, 34-41; Şerare Yetkin, *Anadolu'da Türk Çini Sanatının Gelişmesi*, İstanbul 1972, s. 131-132; İlhan Temizsoy - M. Vehbi Uysal, *Karaman*, Konya 1981, s. 84; Serap Aykoç v.dğr., *Anadolu Medeniyetleri III. Selçuklu, Osmanlı, Topkapı Sarayı Müzesi*, İstanbul 22 Mayıs - 30 Ekim 1983, İstanbul 1983, s. 91-92; D. Ali Gülcen, *Karamanoğlu II. İbrahim Bey ve İmaretî Tarihçesi*, Karaman 1983; Şerife Özüdoğru, *Karaman'da Türk Mimari Eserleri Süslemeleri* (doktora tezi, İstanbul 1989), Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 135-164; Orhan Cezmi Tuncer, *Anadolu Kümbetleri: II. Beylikler ve Osmanlı Dönemi*, Ankara 1991, s. 256-260; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Karamanoğulları Devri Vesikalından İbrahim Beyin Karaman İmaretî Vakfı", *TTK Belleten*, 1/1 (1937), s. 56-144; Yılmaz Önge, "Türk Çinçilik Sanatının Enteresan Örneklerinden İbrahim Bey İmaretî (Zaviyesi)nin Mihrabı", *Arkitekt*, sy. 322, İstanbul 1966, s. 71-73.

AYNUR DURUKAN

İBRÂHİM BEYEFENDİ,

İvazpaşazâde

(ö. 1212/1798)

Osmanlı şeyhülislâmı.

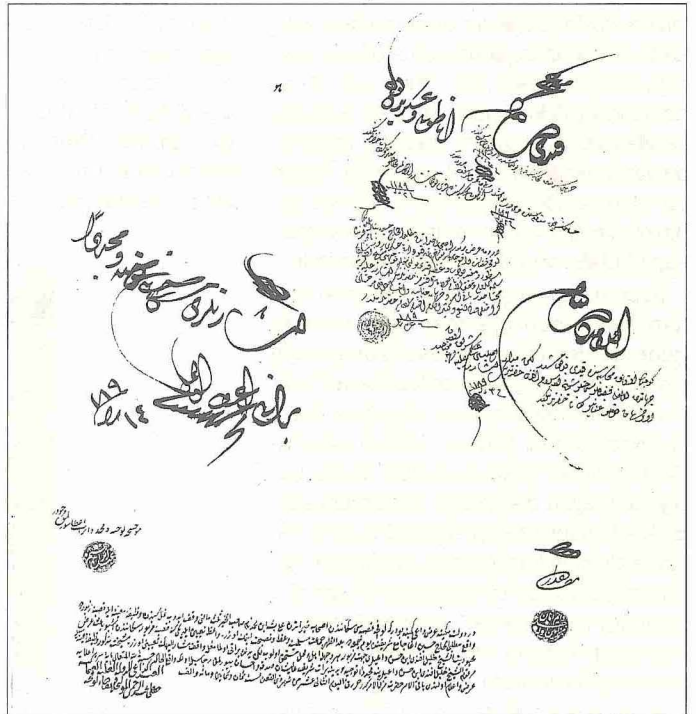
İstanbul'da dünyaya geldi. Doğumu için 1132 (1720) ve 1127 (1715) gibi farklı tarihler verilmektedir. Sadrazam Hacı İvaz Paşa'nın oğludur. Vezir oğlu olduğu için "bey", ilmiyeye mensubiyetinden ötürü "efendi" unvanını aldığından kaynaklarda Beyefendi olarak zikredilir. Tahsili konusunda bilgi bulunmamakla birlikte babasının çevresindeki hocalardan özel eğitim gördüğü anlaşılmaktadır. İlk defa 1146'da (1733-34) genç yaşta müderris olduğu bilinmekle beraber hangi medresede göreve başladığı tesbit edilememektedir. Bir süre müderrislik yaptıktan sonra kadılığa geçerek 1152'de (1739) Yenişehir-i Fenâr, 1159'da (1746) Bursa kadısı oldu. 1162'de (1749) Medine, 4 Şâban 1165'te (17 Haziran 1752) İstanbul kadılığına getirildi. Bu görevi 1167 Muharremine (Kasım 1753) kadar sürdürdü. Cemâziyelâhir 1173'te (Şubat 1760) Anadolu pâyesiyile ikinci defa İstanbul kadılığına tayin edilip on bir ay bu vazifede kaldı. 20 Muharrem 1175'te (21 Ağustos 1761) bilfiil Anadolu kazaskeri (Vâsîf, I, 202, 215),

6 Rebûlülâhir 1180'de (11 Eylül 1766) Rumeli kazaskeri oldu (Çeşmîzâde, s. 53). Bu sonuncu görevinin ardından uzun bir mâzuliyet dönemi geçirdi ve 17 Ramazan 1185'te (24 Aralık 1771) tekrar Rumeli kazaskerliğine getirildi, ancak normal süresini tamamlayınca azledildi (17 Ramazan 1186 / 12 Aralık 1772). 23 Receb 1188'de (29 Eylül 1774) Dürrîzâde Mustafa Efendi'nin üçüncü defa meşihattan azli üzerine de şeyhülislâm oldu (Edib Mehmed Emin, vr. 50^b). I. Abdülhamid ona büyük ilgi göstererek iltifatta bulunmuş, devlet işleri hakkında gizli görüşmeler yapmış ve Çırağan'da bir yalı ihdas etmişti. Hatta padişah tebdilen kendisini konağında ziyaret eder ve çeşitli meseleleri görürdü. Böyle bir ziyarette (8 Şevval 1188 / 12 Aralık 1774), Selânik kadısı olan oğlu Mustafa Efendi'ye Mekke pâyesini tevcih ederek hattını hemen orada kendi eliyle yazmıştı (Sâdullah Enverî, vr. 4^b). İbrâhim Beyefendi'ye karşı gösterilen bu ilgi nüfuzunun zamanla artmasına yol açtı. Ancak 1189 Cemâziyelevvelinde (Temmuz 1775) Dolmabahçe mesiresinde Kırım delegelerine verilen ziyafet sırasında, adamlarından biri için istediği mukâtaa iltizamı iltimasının Sadrazam İzzet Mehmed Paşa tarafından iltizam bedelinin az bulunarak reddedilmesiyle aralarında çıkan sert tartışmadan sonra hiddetlenerek çadırdan çıkıp gitmesi, I. Abdülhamid tarafından misafirlere karşı büyük bir saygısızlık kabul edildi; önce İzzet

Mehmed Paşa, yirmi iki gün sonra da 30 Cemâziyelevvel 1189'da (29 Temmuz 1775) kendisi azledildi.

Sadrazamla aralarında geçen bu olayın kendisinin ve dolayısıyla sadrazamın gerçek azil sebebi olmadığına dair kayıtlar mevcuttur. Nitekim İbrâhim Beyefendi, Ahmed Vâsîf Efendi'nin belirttiği gibi iffet ve takvâ sahibi olması yanında şer'î hükümlerin siyasette de geçerli kılınması hususunda hassasiyet göstermekte ve sadrazamı da daima devleti hayırlı işlere sevketmesi için bilgilendirip uyguladığı siyasete müdahale etmekteydi. Bu husus, Rusya ile olan ilişkilerde ve özellikle Kırım'a dair meselelerde kendini belli etmekteydi. İbrâhim Beyefendi, Küçük Kaynarca Antlaşması'nın bu konudaki maddelerine dikkati çekmekte ve problemlerin çözümüne çalışmakta, ancak etkili olamamaktaydı. Sadrazamın, Kırım meselesinin tam anlamıyla çözülememesi ve yeni bir savaşa sebebiyet verebileceği endişesiyle tâvîzkâr bir politika izlemekte olduğunu gören İbrâhim Beyefendi'nin, Rus taleplerine karşı yumuşak bir tutum sergileyen siyaseti sert bir şekilde eleştirip Kırım'a dair "diyanet" işlerini dikkatle takip ederek bu hususta sadrazamla anlaşmazlık içinde bulunduğu ve bundan dolayı padişaha şikâyet edildiği anlaşılmaktadır. Her ikisinin de azilleriyle sonuçlanacak olan bu son tartışmanın, serbestiyet maddesinin reddi ve tekrar Osmanlı Devleti'ne bağlanma istekleriyle

Üzerinde İvazpaşazâde İbrâhim Beyefendi'nin mührü ve imzası bulunan, Lofca kadısının Hüseyin Ağa Camii'ne vâiz tayiniyle ilgili arzi (BA, Cevdet-Maarif, nr. 8314)

Kırım'dan gelen heyetin ağırlanması sırasında meydana gelmesi mânîdardır.

Azledildikten sonra önce Çırağan Yalısı'nda ikamete mecbur edilen ve ardından uzun süre Beykoz'da ikamet eden İbrâhîm Beyefendi, saraydaki gelişmeleri yakından takip ettiği gibi dönemin siyasetinde de faal rol oynadı. Özellikle Halil Hamîd Paşa'nın I. Abdülhamid'i tahttan indirme teşebbüsü sırasında bu durumu Esmâ Sultan vasıtasıyla padişaha duyurması (Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV/2, s. 496) kendisine tekrar meşihat makamı yolunu açtı. Halil Hamîd Paşa yanında bu olaydan sorumlu tutulan Şeyhülislâm Dürrîzâde Mehmed Atâullah Efendi'nin de azli üzerine 20 Cemâziyelevvel 1199'da (31 Mart 1785) ikinci defa şeyhülislâm oldu. Fakat kaynaklara göre, "irtikâp ve irtişâsı" yüzünden padişahın kendisine güveni sarsıldığı için seksen üç gün sonra 14 Şâban 1199'da (22 Haziran 1785) azledildi (Edib Mehmed Emin, vr. 51^a).

Bu olaydan seksen beş gün sonra ziyaretçilerinin çokluğu ve kendisine bağlı adamları vasıtasıyla faal olarak siyasî gelişmelere müdahalede bulunduğu, dolayısıyla devlet işleri hakkında birtakım dedikoduların çıkmasına yol açtığı gerekçesiyle İstanbul'dan uzaklaştırılıp arpalığı olan Ankara'ya gönderildi. 1200 Cemâziyelâhîrinde (Nisan 1786) kendisinin isteği doğrultusunda ikamet yeri Bursa'ya çevrildi ve I. Abdülhamid'in vefatına kadar orada kaldı. III. Selim'in tahta çıkışıyla beraber sahilhânesinde oturmak ve dışarı çıkmamak şartıyla İstanbul'a dönmesine izin verildi (a.g.e., vr. 51^{a-b}, 53^b, 60^b). Ancak III. Selim ona karşı mesafeli davrandı. Zira padişahın, Halil Hamîd Paşa olayında, "Vezirin hünkâra kastı var" diyerek durumu Esmâ Sultan'a haber vermek suretiyle belirli bir rol oynayan İbrâhîm Beyefendi'yi neticede paşanın idamı ve Şeyhülislâm Dürrîzâde Mehmed Atâullah Efendi'nin azli ve sürgüne giderken şüpheli ölümüne yol açması yanında şehzadeliği sırasında kendisini de güç duruma sokan gelişmelerin müsebbibi olduğu arasında görüldüğü anlaşılmaktadır (*Kethûda Said Efendi Tarihi*, vr. 29^a; Uzunçarşılı, *TM*, V [1936], s. 239, 247, 249, 250). III. Selim'in, ilk icraatından olmak üzere olayın bu şekilde gelişmesinde başlıca etken olanlardan Cezayirli Gazi Hasan Paşa'yı kaptanı deryâlıktan azledip tahta çıktığı sırada tersane emini olan Selim Ağa ile orduda sadrazam kethüdâsı olarak bulunan oğlu Ahmed Nazif Efendi'yi idam ettiren İbrâhîm Beyefendi'nin çeşitli münasebet-

lerle dile getirdiği ricalarını devamlı olarak geri çevirmesi bu olaylardaki rolünü unutmadiğini göstermektedir. Nitekim İstanbul'a geldiğinde ikamet etmekte olduğu İstavroz'daki (Beylerbeyi) yalisından taşınmak üzere Kuruçesme'de (Ortaköy) Çelebi Mustafa Reşid Efendi'nin yalısını satın alması ve buraya yerleşmesi ayrı ayrı izin başvurularına konu olmuş, nihayet İstavroz'da ikametiyile ilgili emrin kaldırılması üzerine Kuruçesme'ye taşınması mümkün olabilmişti (BA, *HH*, nr. 15414). İbrâhîm Beyefendi'nin oğlu Mustafa Efendi ise 16 Cemâziyelevvel 1204'te (1 Şubat 1790) Anadolu, 19 Şevval 1204'te (2 Temmuz 1790) Rumeli kazaskerliğine getirilmiş, İstavroz'da emsalsiz bir yalıya sahip olmasına rağmen, idam edilen Ahmed Nazif Efendi'nin "meş'um" yalısını da satın almak istemiş, bu durum III. Selim'i kızdırmış ve Rumeli kazaskerliğinden azledilerek Kıbrıs'a sürülmüş (24 Zilhicce 1204 / 4 Eylül 1790), Lefkoşe'nin havasıyla imtizaç edemediğinden bir yıl sonra ölmüştür. Mustafa Efendi'nin oğlu bundan dolayı dedesi İbrâhîm Beyefendi'nin yanında yaşamaktaydı. İbrâhîm Beyefendi, yaşça küçük olduğu anlaşılan torununa müderrislik ruusu verilmesi için ricada bulunmuşsa da III. Selim tarafından kabul edilmemiştir (BA, *HH*, nr. 11279). Yine onun, İstanbul kahve rûsûmu mukâtaasından mutasarrıf olduğu eshamına ait beratın cûlûs sebebiyle gereken yenilenmesi yapılmamış, dörtte bir hisse ile mutasarrıf olduğu diğer mukâtaadan devlete teslim edilen 1150 kuruşun bakiyesi olan 5625 kuruş mahsubunun on bir aylık taksitler halinde ödemesi için yaptığı müracaata da olumlu cevap verilmemiştir (BA, *HH*, nr. 15570). Hatta vaktiyle, mâzul olarak oturduğu Bursa'da iken Tırnova kazasına nâib tayin ettirdiği Ferâizî Ali Efendi'nin kötü idaresinden şikâyetle bulunulması üzerine geçirdiği teftiş sırasında, daha önce bu görevde tayinine yol açtığı gerekçesiyle sorgulandığı ve kendisini savunmak zorunda kaldığı da tesbit edilmektedir (BA, *HH*, nr. 16114). Bu olaylardan az sonra 2 Zilkade 1212'de (18 Nisan 1798) vefat etti. Mezarı Beyazıt Camii haziresindedir.

Vak'anüvis Halil Nûri'ye göre İbrâhîm Beyefendi ilim ve maarıftan yoksun, sert mizaçlı, pervasız ve garazkâr olmakla beraber kibar tavırlı bir zat idi. Vâsıf da onun özellikle ikinci meşihatı esnasında birçok kimseyi haksız yere zor durumda bıraktığını belirtir. Ancak eserlerini III. Selim'e takdim etmiş olan bu iki vak'anüvisin yar-

gılarının padişahın İbrâhîm Beyefendi'ye karşı olan tutumundan ötürü ihtiyatla karşılanması gerekir.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, *HH*, nr. 11279, 15414, 15570, 16114; Çeşmizâde, *Târih* (nşr. Bekir Kütükoğlu), İstanbul 1959, s. 53; Şem'dânizâde, *Mürî't-tevârih* (Aktepe), I, 145-146, 162; II-B, 87, 90; III, 30-31, 67; Halil Nûri, *Târih*, İÜ Ktp., TY, nr. 5996, vr. 258^a, 258^b; Sâdullah Enveri, *Târih*, İÜ Ktp., TY, nr. 5994, vr. 4^b; Edib Mehmed Emin, *Târih*, İÜ Ktp., TY, nr. 3220, vr. 50^b-51^a, 51^b, 53^b, 60^b, 74^a, 76^b, 77^a, 92^a; *Kethûda Said Efendi Tarihi* (haz. Ahmet Özcan, yüksek lisans tezi, 1999), Kıbrıs Üniwersitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, vr. 29^a; Vâsıf, *Târih*, I, 202, 215; a.e. (ilgürel), s. 126, 234-235, 264, 287-288, 335-336; *Devhâtü'l-meşâiyih*, s. 105-106; Cevdet, *Târih*, III, 130, 150, 262; IV, 271-272, 273; *Sicill-i Osmânî*, I, 143; *İlmiyye Sahnâmesi*, s. 542; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV/2, s. 495-496; a.mlf., "Halil Hamid Paşa", *TM*, V (1936), s. 239, 247, 249, 250; Danişmend, *Kronoloji*², V, 104, nr. 107, 113.

MEHMET İPŞİRLİ

İBRÂHİM BÎZEBAN

(ö. 1154/1741)

Osmanlı hattatı.

Girit'in Hanya şehrinde doğdu. Hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Dilsiz olduğu için "Bîzeban" lakabıyla tanınmıştır. Hat sanatına kabiliyetli görülerek III. Ahmed zamanında (1703-1730) Enderûn-ı Hümayûn'a alındı ve burada iyi bir eğitim gördü. Genç yaşta, Topkapı Sarayı meşk hocası Seyyid Mehmed Nûrî-i Mısırî'den sülûs ve nesih yazılarını öğrenerek icâzet aldı. Ağa unvanından, bir müddet saray hizmetinde bulunduktan sonra çerağ edildiği anlaşılmaktadır. Şeyh Hamdullah ekolünün önemli ustaları arasında sayılan İbrâhîm Bîzeban oturduğu Çapa'da Dilsizçeşmesi mahallesinde vefat etti. Ölümüne, "Olup püfkerde şem'-i rûhu oldu Bîzebanım lâî" (1154/1741) mısrayla tarih düşürülmüştür.

İbrâhîm Bîzeban'ın bilinen eserleri arasında Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde mevcut (*Hazine*, nr. 2299/33) bir kütası, Dârü'l-kütübî'l-Misriyye'de kayıtlı (Nevâdirü'l-mahtûtât, Mustafa Fâzıl, nr. 314) 24 x 31 cm. ebadında, altın cetvelli sülûs nesih levhası hat sanatında eriştiği seviyeyi gösteren güzel örneklerdir. Ekrem Hakkı Ayverdi koleksiyonunda yer alan, Bîzeban'ın 1139'da (1726-27) nesih hatla yazdığı Kur'an-ı Kerîm 273 varaktan ibarettir ve her sayfasında on beş satır vardır. Fâtiha ve Bakara sûrelerinin ilk âyetleri, duraklar ve sûre başları tezhip